

ALLAH JE JEDAN I JEDINI

Rifet ŠAHINOVIĆ

Sažetak

U Kur'anu se često podsjeća da je Uzvišeni Allah Jedan i Jedini u Svom Biću, atributima i djelima. Naime, radi se o dva Božija svojstva sadržana u Njegovoj Jednoći (*al-aḥadiyya*) i Njegovoj Jedinostvenosti (*al-wāḥidiyya*). U ovom radu autor nastoji dati nekoliko naznaka o tim svojstvima, posebno na različitost razumijevanja navedenih pojmova, te ukazati na važnost sure *Ihlas* i *Ajetu'l kursije* s ovog akaidskog aspekta.

Kur'an je pun ajeta koji ukazuju na činjenicu da je uzvišeni Allah jedan i jedini u Svom Biću, atributima i djelima. To čitamo i u našoj literaturi, čak i u ilmihalima. Ovo je vrlo zanimljivo, ako se ova jezička kovanica gleda s lingvističkog aspekta. Naime, radi se o dva Božija svojstva sadržana u Njegovoj jednoći (*al-aḥadiyya*) i Njegovoj jedinstvenosti (*al-wāḥidiyya*). Upravo o tome ćemo u narednim redovima dati nekoliko naznaka. Zatim ćemo ukazati na različitost razumijevanja navedenih pojmova i ukazati na važnost sure Ihlas i ajetu'l kursije s ovog akaidskog aspekta.

Odmah da napomenemo da je mnogo autora pisalo o ovoj temi, svako iz svog ugla, što ni u kojem slučaju ne znači da odgovornost za ovaj tekst snosi iko drugi osim nas. Isto tako, ne plediramo da nešto više kažemo od drugih. Prije bi se kazalo da je ova tema toliko važna da je stalno prisjećanje na njene temelje neophodno. Uostalom, naš tevhid se temelji na ovome.

Jednoća i Jedinstvo

U suri Ihlas se kaže da je Allah Jedan (*ehad*). U stotinu šezdeset trećem ajetu sure Bekare se kaže da je naš Bog – Jedan Bog (*wahid*). Prema nekim učenjacima, specijalistima u dijelu lingvistike, riječi *ehad* i *wahid* su sinonimi i obje znače "jedan". Međutim, ako pozornije obratimo pažnju, vidjet ćemo da se one različito upotrebljavaju.

Ehad razumijevamo u smislu da jedan nije sastavljen iz više dijelova, nije ovisan o vlasništvu, količini, promjeni i slično. Stoga, ko je *ehad* on nema prototipa ni sličnosti. *Ehad* je slobodan i daleko od raznih materija. *Ehad* je osoba kojoj niko nije sličan i koja nema sebi ravnoga i nikoga pored sebe. To je uzvišeni Allah. On je neusporediv s bilo kim i bilo čim.

Učenjaci su, razlikujući ove riječi, govorili da *wahid* može biti u *ehadu*, ali ne može biti obrnuto. Drugim riječima, *ehad* je *wahid*, ali svaki *wahid* nije *ehad*. Na primjer, *wahid* se upotrebljava u potvrdnom smislu: Vidio sam čovjeka (*reejtu redžulen wahiden*), a nasuprot tome je: Nisam vidio nikog (*ma reejtu ehaden*). U akaidskom smislu, postoji bitna razlika u datim pojmovima. Neki će kazati da *ehad* pojačava *wahid*.

I sam kraj sure Ihlas – "niko Mu ravan nije" ukazuje na činjenicu s početka sure da je uzvišeni Allah Jedan Jedini. Ustvari, time nam se govori da ne postoji ništa što bi se moglo usporediti s Njim, čime se isključuje mogućnost da Ga se opiše ili definira. Prema tome, svojstva Njegova Bića su izvan domašaja ljudskog shvaćanja ili imaginacije.

Dio kur'anskog ajeta "ne postoji ništa što bi bilo ravno Njemu, i samo On sve čuje i sve vidi"¹ potvrđu-

¹ Kur'an, 42:11.

je nam da je uzvišeni Allah fundamentalno "različit" od bilo čega što postoji ili bi moglo postojati, ili bilo čega što čovjek može pojmiti, zamisliti ili definirati. On je uzvišen, iznad svake sličnosti. Zbog ove sadržajnosti sura Ihlas je ravna trećini Kur'ana. Poslanik islama nikada nije lijegao u postelju ne proučivši ovu suru.

Imam Gazali Božije ime *al-Wāḥid* shvaća u smislu nedjeljivosti. Uzvišeni Bog je Onaj Koji se ne može dijeliti niti duplicirati. On je Nedjeljivi (*al-Wāḥid*), u smislu da je nemoguće pretpostaviti podjelu u Njegovoj Biti.² *Al-Wāḥid* znači "jedan" u iskazu brojevima Njegove egzistencije. Imenica *al-aḥad*, što znači "jedini", ima potpunije značenje nego broj jedan (*al-wāḥid*).

Tako se u literaturi može naići na primjer kada kažemo: Ispred nekog ne ustaje jedan. To bi se dalo razumjeti da ispred dotičnog ustaju dvojica ili trojica. A ako kažemo da ispred njega ne ustaje jedini, time smo kategorično utvrdili da ispred njega ne ustaje niko. Tu se više ne može podrazumijevati bilo koji broj. Otuda se u našem jeziku za uzvišenog Boga s pravom kaže da je Jedan Jedini.³

Pojam "Jedan-Jedini" isključuje bilo koju operaciju računanja ili upoređivanja. Nebesko središte svojstva božanske jednoće (*al-aḥadiyya*) smješteno je u samom vrhu svjetlosne vertikale Božanskog, gdje vlada besprijekorna ravnoteža svih svjetova, svih načela i svih očitovanja. Središte svojstva božanskog jedinstva (*al-wāḥidiyya*) smješteno je usred egzistencijalnog nemira različitih svjetova, različitih egzistencijalnih oblika.⁴

Allahova Jednoća u pogledu gospodarenja i u pogledu Njegova položaja je temelj svih savršenstava, ishodište svih uzvišenih svrha i mudrosti ugrađenih u proces stvaranja svemira. Jednoća Boga je najjasniji argument Božijeg bezgraničnog savršenstva i ljepote. Kada se spozna da je Tvorac svemira Jedan i Jedini, spoznat će se da su sve ostale vrste savršenstva i ljepote koje postoje sjene, ukazi i znakovi raznih vrsta svete ljepote i neprikosnovene krasote tog Jednog i Jedinog Tvorca, te svete savršenosti.

No, naša nespoznaja ovih darova koje pronose u sebi ova Božija svojstva (*al-aḥadiyya* i *al-wāḥidiyya*) vodi nas do činjenice da savršenstva i ljepote pripisujemo uzrocima i nesposobnim stvorenjima. U tom slučaju vječne riznice Božijeg savršenstva ostale su nepoznate za naš ljudski razum i bez ključa tih vječnih riznica.

Samo je Allah Jedan i Jedini

Ako posmatramo svemir, znači on postoji sada. Ali to ne znači da je postojao uvijek. Stvoren je iz

² Vidjeti: Gazali, *Komentar Allahovih lijepih imena*, 185.

³ O tome više vidjeti u: Behdžet, *Allah: islamsko poimanje i jverovanje*, 125.

⁴ O tome više vidjeti u: Hafizović, *O načelima islamske vjere*, 38.

ništa, iz nepostojanja. Riječ *wudžud* znači postojati. Nasuprot toga je *adem*, što znači “nepostojanje”. Svjetovi su prije postojanja bili u nepostojanju. Dokazujući nužnost postojanja jednog Stvoritelja, Jednoga Boga, Allaha, islamski učenjaci, posebno kelamisti govore o dvije vrste postojanja. Jedno je neobavezno, moguće (*mumkin*), a drugo obavezno, neophodno (*wadžib*). Kada bi postojalo samo prvo neobavezno, bez obaveznog postojanja ništa ne bi postojalo.

Ovo je lahko dokazati; stvaranje nečega iz ničega izaziva promjene. Znanje iz fizike kaže da bi se nešto desilo na njega treba da utječe neka već postojeća vanjska sila. Ovo nas dalje vodi do zaključka da postojanje (bića) koje nije obavezno (*mumkin*) ne može samo od sebe nastati niti održavati svoje postojanje. Onaj koji stvara takva neobavezna bića mora da bude sam, odnosno mora da je sam nužno biće (*wadžib*). Univerzum nas upućuje na Nužno Biće koje je sve stvorilo. To je Biće čije postojanje nije ovisno ni o kom drugom i ni o čemu drugom i Koje je vječno i u prošlosti i u sadašnjosti i u budućnosti. Njega nije stvorio neko drugi. Da to nije tako, On bi morao biti nebitan i odskoro, što bi poništilo sve naše dosadašnje promišljanje.

Nije pojmljivo da su svi egzistenti nužni, niti da mogući (*mumkin*) sami egzistiraju. Svaki složeni egzistent ovisan je o drugom, a sve ono što je ovisno o drugome moguće je po sebi (*mumkin li zatih*). Da postoji više od jednog Nužnog Bića, nijedno od njih ne bi bilo Nužno Biće po Sebi (*wadžibu-l wudžud li zatih*). Isto tako, svi egzistenti, koji su izvan Njega, samo su mogući po sebi i egzistiraju po egzistenciji tog egzistenta koji jeste Nužno Biće po Sebi. Nužno Biće po Sebi egzistira radi Sebe i po Sebi. Neovisan je u egzistiranju od svega drugoga. A to sve drugo ovisno je u egzistiranju i svojoj esenciji od egzistiranja Nužnog Bića po Sebi.

Mi vjerujemo da je Allah, dž.š., nužno Biće (*wadžibul-wudžud*), jedino Biće koje treba obožavati. On je Stvaralac svih stvorenja. On Sam iz ništa stvara. On sve stvara i sve održava u postojanju – svaku materiju, atom, molekulu, svaku ćeliju, svaki život. Kako god ih je sve stvorio iz ništa u jednom momentu, isto tako stvara svakog momenta jedne iz drugih. Njime niko ne vlada, niko Mu ne naređuje, nema nikog iznad Njega. Svaka superiornost i svako svojstvo savršenstva pripadaju Njemu.

Islamski učenjaci posvetili su mnogo pažnje u tumačenju dvadeset drugog ajeta sure Enbija: “Da na nebesima i na Zemlji ima još bogova osim Allaha, poremetili bi se i nebesa i Zemlja! Pa nek je uzvišen Allah, Gospodar Prijestolja, iznad toga što Mu pripisuju oni!” Slično gornjem tumačenju nužnosti Božije egzistencije, ovaj ajet su usmjeravali u četiri sljedeća smisla. Prvi, ako pretpostavimo da je univerzum imao dva stvaraoca, onda bi njihov izbor djelovanja bio potpuno različit ili potpuno isti. U tom slučaju

na jednu osobu ili stvar bi istovremeno djelovale dva suprotna htijenja, što je nemoguće.

Drugi, poimanje dva stvaraoca podrazumijeva da bi – ili ne bi – jedan od njih bio u stanju da uradi sve što želi. To znači da bi drugi bog bio ništavan. Treći, ako pretpostavimo da je univerzum imao dva stvaraoca, onda bi u svojoj moći djelovanja trebali ili ne jedan drugog. U prvom slučaju bi bili nesavršeni. Međutim, ako oni ne trebaju jedan drugog onda nijedan od njih nije bog (jer svaki od njih je nebitan i suvišan u odnosu na drugog, što je u suprotnosti sa Božijim svojstvima). Četvrti, ako bi se dva htijenja i dvije želje istovremeno desile, značilo bi da dvije suprotne stvari budu jedno, a to je nemoguće.

Učenjaci su, svaki iz svog intelektualnog miljea, branili Božiju Jednoću i Jedinственost. Uzvišeni Allah je iznad svake dvojnosti ili relativnosti; On je iznad razlika spola i iznad svih osobina koje razlikuju bića jedna od drugih na ovom svijetu. Ipak, On je izvor sve egzistencije i svih kozmičkih i ljudskih osobina. Također, On je cilj kojemu se sve stvari vraćaju. “On je Prvi i Posljednji, i Vidljivi i Nevidljivi! I On znade sve!”⁵

Navedeni ajet dočarava istovremenu transcendentnost i prisutnost uzvišenog Boga u odnosu na pojavni i stvoreni svijet. On je transcendentni uzrok svega što postoji i, u isto vrijeme, imanentan u svakom fenomenu Svoga stvaranja. U petom ajetu iste sure se navodi da se sve vraća Njemu kao svome izvoru. Taberi će kazati da je On bliži svemu nego što bi išta moglo biti. On je Očevidan kao i Skriven. Zemahšeri će, dokučujući moguća značenja ajeta, kazati da je Njegovo postojanje očevidno (*al-zāhir*) po posljedicama Njegove djelatnosti, dok On Sam nije zamjetljiv (*gayr mudrak*) našim čulima.

Slično tumačenje će ponuditi i imam Gazali. Uzvišeni Bog je Prvi u odnosu na egzistencije, budući da sve one zadobivaju svoju egzistenciju od Njega, a On egzistira po Sebi i ne poprira egzistenciju drugoga. On je Posljednji Kojem se uspinju stepeni onih koji su Ga spoznali (*al-ʿarif*). Nadalje će Gazali ustvrditi da je svaka spoznaja koja je stečena prije spoznaje Njega, ustvari, korak prema spoznaji Njega. Dakle, On je Posljednji u odnosu na put, a Prvi u odnosu na egzistencije.⁶

Islamsko učenje kao cjelina je sadržano u potvrđi Božanske Jedinosti i Jednosti (*al-tawḥīd*). Za običnog vjernika ta je tvrdnja jasna i prosta osa vjerovanja. Za odabrane “čija su srca budna” i za kontemplativca to su vrata koja se otvaraju prema bitnoj zbilji. Što njegova misao dalje prodire u dubine jasnoće Božije Jedinosti, utoliko ta jasnoća postaje složenija i neobuhvatljiva samo diskurzivnim mišljenjem.⁷

⁵ Kur’an, 57:3.

⁶ Vidjeti: Gazali, *Komentar Allahovih lijepih imena*, 189–94.

⁷ Vidjeti: Izz ed-Din, *Uputa prema unutarnjem učenju islama*, 60–64.

Ajetul-kursijj

Mnogobrojni hadisi govore o važnosti ovog ajeta. Alija, r.a., prenosi da je čuo od Poslanika, a.s., da je rekao: "Ko prouči ajetu'l-kursijj nakon svakog propisanog namaza, od ulaska u džennet samo ga smrt sprečava; ko ga prouči kada legne u postelju, Allah će čuvati njegovu dušu, čuvat će njegovog komšiju."

Evo prijevoda ovog ajeta: "Allah je, nema boga osim Njega, Živi i Vječni! Ne obuzima Ga drijemež, niti san! Njegovo je sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji! Ko je taj ko bi se kod Njega zauzimao, osim s dopuštanjem Njegovim?! On zna šta je ispred ljudi i šta je iza ljudi! A ljudi znaju od Njegova znanja samo onoliko koliko On želi! Njegovo Prijestolje obuhvata i nebesa i Zemlju, i Njemu ne dojadi održavanje njihovo. I On je Svevišnji, On je Veličanstveni!"⁸

U čemu se ogleda vrijednost ovog ajeta? U njemu se spominju dva svojstva – Vječno Živi (*el-Hajj*) i Sveopstojni/Samooptojni (*el-Kajjum*). Zadržat ćemo se na nekim njihovim značenjima.

Svaki život je vrhunska manifestacija ovog atributa Vječno Živog (*el-Hajj*) kojeg posjeduje uzvišeni Allah. On je Oživotvoritelj (*el-Muhji*).⁹ Šta je suština života i gdje je krajnji smisao su pitanja koja plijene ljudski um otkako i postoji život bića. Sjaj uglačanih predmeta na površini zemlje što odbijaju sunčevu svjetlost i presijavanje kapljica očigledno nam pokazuju da ti bljesci nisu ništa drugo do manifestacija i odraz jednog Sunca. Oni nas tako svojim različitim jezicima podsjećaju na postojanje Sunca i prstima svjetlosti pokazuju na njega.

Tako isto je i sa svjetlucanjem živih bića na površini zemlje i u moru koje nastaju Božijom moći i vrhunskom manifestacijom savršenog atributa i imena *el-Haj* i *el-Muhji*. Svi dokazi i uzvišena svojstva čiji se tragovi opažaju u svekolikim nebeskim prostranstvima i na površini Zemlje poput Apsolutne moći, znanja i htijenja, ustvari, dokazuju nam i ukazuju na život Vječno Živog Allaha, dž.š.: "Pa pogledaj tragove Allahove milosti – kako On oživi zemlju nakon njezinog mrtvila. On će, uistinu, i mrtve oživjeti, On sve može."¹⁰

Kajjum znači "Samooptojni" i "Sveopstojni".¹¹ Uzvišeni Stvoritelj ovog svemira je Samooptojan, odnosno On Sam po Sebi opstoji i Sam po Sebi traje

8 Kur'an, 2:255.

9 Po Raziju je značenje izraza *hajj* u sposobnosti da se spoznaje i imanju moći. Za teologe, imenovano svojstvo nazvano je životom (*hajjah*), jer potpuno stanje vrste zahtijeva da bude opisano tim svojstvom. Prema tome, osnovno značenje riječi *hajj* odnosi se na upotpunjenost njenih stanja i svojstava. Božije riječi *hajj* znače da je Njegovo biće apsolutno potpuno. (er-Razi, Fahrudin, *Tefsiru'l-kebir ve Mefatihul-gajb*, IV, Daru'l-Fikr, 1994, 3–15)

10 Kur'an, 30:50.

11 Po tumačima *Kajjum* označava Onoga Koji stoji iznad svega, u značenju da On upravlja stvorenjima u njihovom postojanju i opskrbljivanju. (Vidi časne ajete: 13:33; 3:18; 35:41) Po njima izraz *kajjum* ima intenzivniji oblik od riječi *ka'im*, što znači "onaj koji stoji". U govoru se ova riječ trostruko izgovara: *kajjum*, *kijam*, *kajjim*.

dok sve ostale stvari opstojе po Njemu. Kad bi, naime, i na tren svemiru bila uskraćena ova veza opstojnosti, cijeli svemir bi nestao. Manifestacija Sveopstojnog, svojstva po kome zaista sve opstoji, prikazano je na stranicama Kur'ana: "U čijoj je ruci vladavina nad svim"¹², "U Njega su ključevi nebesa i Zemlje"¹³, "I nema nijednog živog bića a da On ne drži njegov povodac"¹⁴ i "I ne postoji ništa a da riznice toga ne posjedujemo."¹⁵

Pored ove sveopstojnosti Stvoritelja svega, kako Kur'an veli "ništa nije kao On". Kako god On nije omeđen mjestom, tako je Svojom moći i znanjem prisutan na svakom mjestu; kako je god svaka stvar na krajnjoj udaljenosti od Njega, On je svemu bliži od bilo čega, tako da Vječno Živi i Sveopstojni u ovom smislu nema premca, ni sudionika, ni pomoćnika niti druga. Sve je to u odnosu na Njega apsurdno. On je Samooptojni.¹⁶

Daljnji smisao ajetu'l-kursijje ukazuje na vrhunsku manifestaciju oslikanu u Njegovome imenu *el-Kajjum*: "Ne obuzima Ga ni pospanost ni san." Nastanak, održanje i trajnost nebeskih tijela u svemiru su vezani za smisao Božije sveopstojnosti. Odsustvo manifestacije ovog atributa na trenutak izazvalo bi rasulo miliona nebeskih masiva u beskrajnom svemiru koji bi, sudarajući se jedan s drugim, propali u jaz nepostojanja (*adem*).

Tajna reda i harmonije u svemiru je u manifestaciji Božijeg imena *el-Kajjum*, ustvari, razumijemo iz tajne riznice Samooptojnog, Posjednika Veličine, putem Njegove Tajne Sveopstojnosti, dodjeljivanje elemenata održanja, opstanka i trajnosti bezbrojnim nebeskim tijelima. To se postiže uz krajnju poslušnost, da sva ona budu poput ogromne armije, disciplinirane i savršeno poslušne zapovjedima od Onoga Ko posjeduje komandu „Budi“. Allah je bića iz nepostojanja izveo u postojanje, dodijelio im održanje i opstanak u svemiru. Svaka stvar ima svoje mjesto da bi poprimila od ukaza smisla Samooptojnosti, kako se kaže u Kur'anu: "Allah je Onaj Koji je nebesa – vidite ih – bez stubova podigao."¹⁷

Kao što se da zaključiti, sve što postoji se u svom postojanju, trajnosti i održanju oslanja na Bespočetnog i Samooptojnog. Kako god svaka stvar opstoji o Njemu, isto tako se sva stanja i sve situacije svih stvari skupa vezuju skupa za smisao Božije samooptojnosti, jer se sve vraća na svoje težište, kako Bog kaže u Kur'anu: "I Njemu se vraća svaka stvar."¹⁸

12 Kur'an, 36:83.

13 Isto, 39:63.

14 Isto, 11:56.

15 Isto, 15:21.

16 O tome vidjeti više u: Nursi, B. Said, *Odsjaji*, prev. Abdulah Smajić, Sarajevo: Rejhan, 2007, 643–91.

17 Kur'an, 13:2.

18 Isto, 11:123.

Želimo još promotriti dio ajeta koji govori o Božijem prijestolju: “Njegovo Prijestolje (*kursijj*) obuhvata i nebesa i Zemlju.” Ovaj dio nas upućuje na Božiju Jedinost. Neki su ovo tumačili da Allah ima prijestolje koje obuhvata nebesa i Zemlju, ali nisu odobrali nikakvo poređenje s njim. Bilo je i onih koji su smatrali da prijestolje treba shvatiti u značenju Božije moći, vlasti i gospodarenja.

Postoje četiri mišljenja o značenju pojma *kursijj*. Prvo, *kursijj* je ogromno tijelo koje obuhvaća nebesa i Zemlju. Po jednim, *kursijj* je isto što i *arš*. Po drugima nije, pa kažu da je *kursijj* ili ispod *arša* a iznad sedmog neba, ili smatraju da je on ispod Zemlje. Drugo, pod pojmom *kursijj* se misli na vlast, moć i

gospodarenje. Treće, *kursijj* znači znanje jer je znanje stvar koja se naslanja na nešto, a *kursijj* je to nešto na što se naslanja. Čvrto, *kursijj* je slika i predstava Allahovog veličanstva i Njegove uzvišenosti.¹⁹

Koje god od ovih značenja da uzmemo, ostaju nam ostala tri koja također imaju nešto u sebi što nas privlači. Raznolika su značenja smislova Božije riječi. Jedno je važno za nas – Allah je Jedan i Jedini po Svojim svojstvima, imenima, po Svojim Biti i po Svom Biću.

¹⁹ Ova značenja navodi Razi u svom tefsiru u komentaru ajetu'l kursijj.

Summary الموجز

ALLAH IS ONE AND ONLY الله واحد لا شريك له

Rifet Šahinović رفعت شاهينوفيتش

It is often mentioned in the Quran that Allah tealā is one in His Being, attributes and deeds. This aspect of God actually incorporates two attributes: Oneness (*al-ahadiyya*) and Uniqueness (*al-wahidiyya*). In this article the author reflects upon a few elements of these attributes, with a special consideration of the variations in understanding of these terms. Author also elucidates the significance of the surah Ihlās and the ajetul kursijj.

يذكر القرآن الكريم في كثير من الآيات بأن الله سبحانه وتعالى واحد لا شريك له ولا مثال له في ذاته وصفاته وأفعاله. والحديث هنا يتعلق بصفتين من صفاته عز وجل تتعلقان بوحديته وهما الأحدية والواحدية. يحاول الكاتب في هذا المقال تقديم عدد من الإشارات عن هاتين الصفتين. ويشير بشكل خاص إلى الاختلاف في فهم المفاهيم المذكورة. ويشير إلى أهمية سورة الإخلاص وآية الكرسي من هذا الجانب العقدي.